

EHLI-SUNNET I FRAKCIONAŠTVO KOD MUSLIMANA U MIŠLJENJU HASANA KAFIJE PRUŠČAK

Muharem OMERDIĆ

UDK 28-1
28-4/-5

SAŽETAK: U ovom radu autor predstavlja Pruščakov rad iz područja akaida, temeljne pojmove i koncept ehli-sunnetskog učenja koji je Pruščak zagovarao u svojim djelima, te u konačnici pojam frakcionaštva kao izazova tom učenju. Pored predstavljanja Pruščakovih stavova i navoda o ovim pojmovima, te navođenja izvora koje je Pruščak koristio u svojim djelima, autor predstavlja i društveno-politički kontekst u kojem su njegova djela nastajala, a koji je neposredno uticao na njegov rad.

Ključne riječi: Hasan Kafi Pruščak, *ilmu-l-kelam*, *ehlu-s-sunnet ve-l-džema'at*, *sekta*, *hamzevije*

I

U akaidskoj nauci vidljiva je razlika između onoga što obilježava naziv *ehlu-s-sunnet ve-l-džema'at* kao kasno nastali koncept u okviru islamskog vjerskog i intelektualnog naslijeđa i identičnog nazivnika kao permanentnog identiteta i primordijalne substancije islama kao univerzalne vjere, učenja i prakse.

Sa posljednjim Vjerovjesnikom Muhammedom, a.s., uspostavljena je istina da su njegovi iskreni sljedbenici nosioci Kur'ana i Sunneta i autentične interpretacije ova dva temeljna izvora islama. Uprkos različitim teškoćama među muslimanima brzo, nakon smrti Poslanika, a.s., pa do naših dana, pripadnici *ehl-i sunneta* zajednički su provodili nauku i praksu islama čuvajući jedinstvo uprkos složenim odnosima među sobom. Muslimani ovog pravca snagu jedinstva napajaju i održavaju prvenstveno iz temeljnih izvora islama, te njezinog ispravnog razumijevanja i primjene.¹

Najistaknutija znanost, među mnogim razvijenim islamskim znanostima, zacijelo je ona o islamskom vjerovanju (*'ilmu-l-'aqida*), u kojoj su promišljena fundamentalna načela islamske doktrine i u tom kontekstu podastirala primjerenu metodologiju za racionalno razumijevanje osnovnih islamskih principa, te ih činila dostupnim intelektualnim krugovima različitih provenijencija. To je, jednako tako, znanost koja je podvrgla promatranju svekolike i raznolike teorijske poglede nastale izvan islamskog društva i unutar njegovog intelektualnog miljea, procjenjivala ih i redigirala, te se propitivaačko-kritički seriozno bavila njima s ciljem njihovog usvajanja ili argumentiranog opovrgavanja.

Ovo, uistinu, suština je islama i svih njegovih fundamentalnih načela. Svaka druga vizija koja naginje

sentimentima bilo kakvog ekskluzivizma ili partikularizma čista je iluzija i zabluda, na individualnom ili kolektivnom nivou.

Ovakvi sljedbenici islama različito su se deskriptirali od same pojave islama. Zvali su se npr.: *ehlu-s-sunne*, *ehlu-t-tevhid*, *ehlu-l-qibla*, *ehlu-l-felah*, *ehlu-t-ta'a*, *ehlu-l-vefa bi 'abdillah...* No, termin koji se najčešće koristio u intelektualnim krugovima bio je termin *ehlu-s-sunne*. Sa ostalim spomenutim terminima on se naizmjenično koristio u najranijoj islamskoj literaturi i tradiciji.

S druge strane oni koji su odstupali od stvarnog islamskog duha, zvali bi se, od najranijeg islamskog radoblja islama naprimjer: *el-furkah* (proponenti i sledbenici razjedinjenja i razilaženja), *ehlu-l-bid'ah* (proponenti i sljedbenici vjerskih inovacija),

¹ Omer Spahić: "Historijska veza između institucionalizacije sunnizma

i sufizma". *Preporod*, XLV, 2015., 18/1052, 38.

ehlu-d-dalal (zalutala skupina), *ehlu-l-batil* (zagovornici neistine i zablude), *ehlu-l-beva* (sljedbenici strasti i ambicije na štetu Objave)... Termini koji su se su najčešće koristili kako akademski tako i u svakodnevnom životu, bili su termini *ehlu-l-firkah* i *ehlu-l-bid'ah*. Sa ostalim spomenutim terminima i ovi su se naizmjenično koristili u najranijoj islamskoj literaturi i tradiciji.

Nakon preseljenja Poslanika, a.s., na bolji svijet i prvih generacija islama, *ehlu-s-sunne ve-l-džema'a*, kao referencijalna autentičnost i prepoznatljivi identitet i suština islama, polahko je deteriorirao. Kada je njegova stvarnost postala najugroženija, i kada se ta ugroženost u 4. hidžretskom stoljeću počela manifestirati i na nivoima institucija, kao reakcija, počeo se formirati i koncept *ehlu-s-sunnet ve-l-džema'at* kako bi jasno definirao suštinu i karakter tog ugroženog fenomena i odredio mu njegove okvire, ciljeve i metode djelovanja.

Formiranjem i artikuliranjem novog koncepta jasno su se odredila i značenja, principi i ideološki okviri izvornog islama. To je, na početku, bio čisto intelektualni i teoretski pothvat koji je prethodio jednoj subsekventnoj sinhroniziranoj i sistematskoj odbrani istog na svim društvenim, vjerskih i političkim razinama. Prvi koji su artikulirali koncept *ehlu-s-sunneta ve-l-džema'ata* u akademskim krugovima bili su: Imam Ebu Dža'fer et-Tahavi (321. h. / 933.) i Imam Ibn Džerir et-Taberi (310. h. / 922.).²

II

Hasan Kafi Prušćak u svojim akaidskim djelima ukazuje na gubitak vjerovanja kod onih koji od islama nešto uzimaju, a nešto odbacuju. Na taj način kvare vjeru i svojim

inovacijama ugrožavaju temelje na kojima opstoji islamski ummet i učenje *Ehl-i sunneta*.³

Tako Kafija u raspravi o sastavu i bitnosti imana ističe da po logičkom dokazu nešto ne može opstojati ako nema nekog njegovog sastavnog dijela. Islamsko vjerovanje ima svoju preciznu definiciju i jedino se nalazi onda kada su na okupu svi dijelovi njegove definicije. Kada nedostaje jedan dio, onda se za ostatak ne može reći da je *iman*. Kafija se u ovome problemu drži stava Ebu Hanife i Imama Maturidija. On preferira tradicionalni dokaz na osnovu koga je čovjek postao *mu'min* s iskrenim vjerovanjem koje mu je u srcu i trajno postoji. Kafija se shodno ovom problemu osvrće na stavove pripadnik raznih frakcija među muslimanima, npr. *kerramija* koji kažu da je iman samo očitovanje, *murđžija* i *ravendija* koji misle da je iman samo priznanje istine formalnim iskazom. *Džehmije*, *kaderije* i *mu'tezilije* misle "da je iman *sāmō* znanje, što je pogrešno, jer znati nešto ne znači i vjerovati," kaže Kafija. On tvrdi da je stav Imama Maturidija o ovom pitanju čvrst i da on na ovakav način preferira istinu kojoj se ne može prigovoriti.⁴

III

Imam et-Tahavi u svojoj *Poslanici* veli: "Džemā'at smatramo istinitim i ispravnim, a frakcionaštvo zabludom i kaznom."

Kafija pod sintagmom "*džema'at*" kaže da Imam et-Tahavi misli na *Ehlu-s-sunne ve-l-džema'a*, a pod sintagmom "*frakcionaštvo*" kaže da se misli na one koji se povode za svojim prohtjevima, tj. na one koji kvare vjeru, iskrivljavaju vjerovanje i prilagođavaju islam svojim interesima i ovosvjetskim potrebama.⁵ Kao

dokaz koristio je tri kur'anska ajeta: 'Alu 'Imran, 103-105 i el-Bekre, 176.

Također se pozvao na Poslanikov, a.s., hadis: "Moj ummet će se podijeliti u 73 grupe. Samo će jedna grupacija ući u džennet, a 72 u džehennem." Ashabi su Poslanika upitali: "A ko su ti (koji će ući u džennet)" pa im je rekao: "Džema'at!"

Kafija objašnjava da će se spasiti samo pripadnici *ehlu-s-sunneta ve-l-džema'ata*, a da će svi drugi propasti.⁶

U vezi ovoga problema kojim se bave većina učenjaka akaidске nauke, postoje različita tumačenja. Kafija se na ovome mjestu drži doslovnog značenja hadisa, tj. džennet pripada sljedbenicima *ehl-i sunneta*.

Međutim, u odjeljku o vjerovjesništvu i vjerovjesnicima u *Nuru-l-yeqinu*,⁷ Kafija prihvata riječi Imama et-Tahavija: "Sljedbenike naše Kible nazivamo muslimanima *mu'minima*"

U *Rawdātu-l-džennāti fi usuli-l-i'tiqādāt* (Rajske bašče o temeljima vjerovanja) Kafija kaže: "Dužni smo svakom muslimanu od sljedbenik Kible klanjati dženzazu, jer je Alejh-sselem rekao: "Ne propustite klanjati dženzazu svakom ko umre od sljedbenika Kible."⁸

On kaže: "Pripadnici Kible smatraju se svi oni koji za sebe tvrde da su muslimani, prema Kabi se okreću i ništa od onoga s čime je došao Poslanik, a.s., ne niječu, makar bili grješnici." Dodatni razlog tog priznanja je to "što mi znamo da oni priznaju sve ono s čime je došao Poslanik, a.s., od dokaza i propisa, čujemo da oni vjeruju u jednoću Stvoritelja i istinsku vjeru, te ih vidimo kako se pridržavaju Allahove, dž.š., Knjige i njezinih propisa. Mi uvažavamo ono što vidimo, a Allahu, dž.š. prepuštamo ono što je skriveno, shodno Poslanikovim, a.s., riječima: "Ja sam poslan da pratim vanjsko kod ljudi, a njihove tajne su u Allahovom znanju!"⁹

² O. Spahić: "Historijska veza..." *Preporod*, ibid., 38.

³ O Kafinim akaidskim djelima vidi, Muharem Omerdić: "Doprinos Hasana Kafije Prušćaka teološkim i šerijatskopравnim znanostima". *Glasnik*, Rijaset IZ u R BiH, Sarajevo, 1998., LX, 1-2, 27-31.

⁴ Hasan Kaafi Prušćak: *Džennetske bašče o temeljima vjerovanja*. IIN "Preporod", Sarajevo, 1979., 16-17. S arapskog: Mehmed Handžić.

⁵ Hasan Kafi al-Aqhisari: *Nuru-l-yeqin fi usuli-d-din fi šerhi 'aqaidi-t-Tahavi*. Mektebetu-l-'Ubeykan, Rijad, 1997.,

268. Istraživanje i obrada: Zuhdija Adilović Besnevi.

⁶ Al-Aqhisari: *Nuru-l-yeqin*. Ibid., 297.

⁷ Ibid., 183.

⁸ Hasan Kafi Prušćak: *Džennetske bašče*. Ibid. 44.

⁹ Al-Aqhisari: *Nuru-l-yeqin*. Ibid., 183.

Kod Imama eš-Ševkanija valjanost ovog hadisa je sporna.¹⁰

Navodi i hadis: "Ko klanja kao što mi klanjamo, okreće se prema našoj Kibli i jede ono što mi zakoljemo, on je musliman."¹¹

Ima uleme koji kažu da uzimati za sebe ekskluzivno pravo pripadnosti spasonosnoj grupi (*el-firqatu-n-na-džije*), a da će svi ostali u džennem, izaziva trajni problem o kome se i danas vode diskusije. U tim raspravama spominje se Poslanikov, a.s., hadis: "Ko umre vjerujući da je samo Allah Bog, zabranjena mu je Vatra. Ko sretno Allaha, a nije činio širk, zabranjena mu je Vatra."¹² Na ovu temu ima više hadisa.

Poslanik, a.s., nije protivrječio sam sebi! On je u hadisima poimence spomenuo javreje i kršćane, a za muslimane je reka: *ummeti!* "Moj ummet će se podijeliti..."

Riječ *ummet* ima dva značenja: *ummet da'wi* (ummet koji je pozvan) i *ummet istidžabi* (ummet koji se odazvao). Svi ljudi su pozvani da vjeruju Allaha i Njegova Poslanika, jer je Muhammed, a.s., poslan cijelom čovječanstvu.

U prvu grupu se ubrajaju svi oni kojima je Poslanik Muhammed, a.s., poslan, svi koji su živjeli u njegovo doba i oni koji će biti poslije njega do Sudnjeg dana. Svi su pozvani u islam.

Drugi naziv je za one koji su se odazvali Poslaniku, a.s., i prihvatili islam.

Neki učenjaci misle da hadis ima općenito značenje i da se odnosi na one prvog nazivnika tj. *ummet* koji je pozvan, a čiji je sastav različit, muslimani i drugi.

I u hadisu u kojem se kaže: "Svi će u Vatru osim jedne skupine", tj. to su oni koji su se odazvali, odnosno muslimani, a to je *milletun vahideh!* Taj *millet* je islam. Da je Poslanik rekao: "Osim jedne grupe (*firqah min fireqi-l-islam*)" onda bi se to odnosilo

na jednu grupaciju u okviru islama, ali nije tako kazao. Rekao je: "Moj Ummet će se podijeliti u 73 skupine (*ve tefteriqu ummeti 'ala thelathin ve seb'ine firqah*)." Kod Tirmizije je u verziji: *...illa milletun vahideh*, sa riječju *milleh* a ne *firqah*. *Millet* je sinonim za riječ: *vjera*. Muslimani su u islamskome milletu. Ova riječ je poznata i u vokabularu bosanskog jezika i ima ispravno značenje. To znači da će biti spašeni pripadnici islamskog milleta – vjere, svi oni koji kažu: *La ilahe illallah*, dok se to ne odnosi na pripadnike drugih milleta.

Imam et-Tahavi kaže: "Svi oni koji priznaju učenje sa kojim je došao Muhammed, a.s., i potvrđuju ono što je on rekao i o čemu je obavijest prenio muslimani su i mu'mini."

Međutim, Kafija želi biti potuno jasan, pa ide dalje i preciznije od Imama et-Tahavija i kaže: "Riječi autora (Imama et-Tahavija) ukazuju na to da samo okretanje prema našoj Kibli ne upućuje na (dokaz postojanja) istinskog imana, jer mnogo je ljudi koji se okreću prema našoj Kibli, a nisu u našoj vjeri, kao što su ekstremne (šijie) koji tvrde da je Alija, r.a., imao preče pravo da bude Allahov poslanik, ili oni (još ekstremniji) među njima koji tvrde da je Alija bog, zatim, kao što su kaderije koje uče da se dešavaju mnoge stvari mimo volje Allaha, dž.š., zatim, oni koji tvrde da svako ko ima slobodnu volju može da stvara (svoja djela), ili oni koji kažu da Stvoritelj Univerzuma ima tijelo i ljudski lik. Zatim, oni koji vele da istinska ljubav prema Allahu, dž.š., oslobađa vjernika od vjerskih obaveza, ili oni koji naučavaju da je moguće spajanje, utavanje i sjedinjenje sa Allahom, dž.š., i tome slična učenja i vjerovanja zalutalih potpuno zalutalih."¹³

Ovo je ključna misao o našoj naslovljenoj temi koja se odnosi na Hasana Kafiju. On, je imao takav stav prema svim ekstremnim (gulatskim)

učenja, vjerovanjima i ponašanjima, bilo da se to odnosi na frakcije ili zalutale derviške redove. Kroz to možemo posmatrati njegov stav i odnos prema zastranjivanju hamzevija koji su se pojavili u njegovom vremenu, a o čemu ćemo, također, ovdje nešto kazati.

IV

Značajan pokret koji je vezan za vjersko učenje i vjersku praksu dogodio se krajem 16. stoljeća, a u vezi je sa djelovanjem Hasana Kafije, naspram pojave hamzevija u Bosni. Ovaj pokret je vezan za učenje i djelovanje Bali Bošnjaka, poznatog po imenu Hamza Orlović Bošnjak. On je zvanično proglašen nevjernikom (*zindiq*) i pogubljen u Stambolu 6. juna 1573. godine.

Kakva sudbine, iste godine je ugušena seljačka buna hrvatskih i slovenačkih seljaka. Dana 15. februara 1573. g. vođa ove bune, Matija Gubec, skončao je okrunjen usijanom krunom.

Pojava heterodoksije među Bošnjacima pod vođstvom Hamze Bošnjaka, bio je ozbiljan problem i za ulemu i za vlast. Agitaciju protiv tog heterodoksnog pokreta vodio je, ispred uleme, sarajevski kadija Mulla Bali i prusački kadija Hasan Kafi, a u ime Carstva Veliki vezir Mehmed-paša Sokolović.¹⁴

Hamzevijski heretički pokret obezglavljen je pogubljenjem 9 (ili 11) glavnih predstavnika te sekte na čelu sa Hamzom Orlovićem, mada je u svijesti poklonika ovo učenje trajalo još dugo, kako kažu neki naučnici koji su se bavili ovom pojavom, jer je to učenje prihvatilo do 100 hiljada ljudi, u Bosni i u širem dijelu zapadnog Osmanskog carstva. Osmišljenim djelovanje važnih ljudi Carstva i njihovih poluga moći, ovaj pokret je trajno ugušen i vremenom zaboravljen.

¹⁰ Vidi, Zuhdija Adilović: *Hasan Kafija Prusćak i njegovo djelo Svjetlost istinske spoznaje o temeljima vjere*. Islamska pedagoška akademija, Zenica, 2004., 178, f.n. 169.

¹¹ Buhari; *Fethu-l-bari*, I, 496.

¹² Buhari i Muslim.

¹³ Al-Aqhisari: *Nuru-l-yeqin*. Ibid., 183-184.

¹⁴ Adem Handžić i Muhamed Hadžijahić: "O progonu Hamzevija u Bosni 1773. Godine". *Prilozi za orijentalnu filologiju*, Orijentalni institut, Sarajevo, XX-XI, 1970-1971., 1974., 51-70.

Više značajnih bosanski naučnika proučavali su pokret hamzevija: Safvet-beg Bašagić, Riza Muderizović, Mehmed Handžić, Muhamed Hadžijahić, Tayyib Okić, Adem Handžić, Omer Mušić, Ibrahim Mehinagić, Omer Nakićević i dr.

Ovu pojavu su izučavali i naučnici iz Turske, Njemačke, Hrvatske, Srbije... Izdavači *Enciklopedije Jugoslavije* uzeli su kao jedan od glavnih zadataka da u njoj nađu mjesto posebno sva heretička učenja i pokreti, koji su se u bilo kom vidu i bilo kada javili na slavenskom Jugu, ipak o hamzevijskom pokretu nema ni riječi, mada je ovaj pokret i učenje egzistiralo oko dva stoljeća, kako tvrdi dr. Muhamed Hadžijahić.¹⁵

U vrijeme kada su se pojavile i djelovale hamzevije, njima se pridavao veliki značaj. Njihova heterodoksija nije se sastojala samo u doktrinarnom skretanju od pravca ehl-i sunneta, već je značila i socijalno-politička odstupanja od važećeg službenog kursa uleme Osmanskog carstva. Opasnost ovoga pokreta bila je time veća što se javio u najugroženijim dijelovima Carstva, u graničnim područjima prema kršćanskoj Evropi. Zindik Hamza Orlović je svoje učenje započeo u Budimu gdje je bilo dosta Bošnjaka, piše Gerlach.

Hamza Orlović je dugo vremena širio svoju herezu u Bosni i Srbiji, tvrdi Phillipe du Fresne Canayi. On za njega kaže da je propovijedao Kristov nauk i učenje o njemu. On ističe da ga je Mehmed-paša na lukav način domamio u Carigrad gdje je dugo sa njim razgovarao. Kaže da su za Hamzom u Stambol došle mnoge

njegove pristalice, pa je Paša opremio jednu flotu boraca u susret španjolskoj floti. U te borbene jednice bilo je mobilizirano mnogo hamzevija, tako da je Hamza u Stambolu ostao sam. Paša je potom sa Hamzom razgovara i on mu je kazao: "Krist je doista sin božiji i razapet je na križu radi spasa vjernika." Paša je na te riječi bio razjaren, tvrdi autor, naredio je da ga zatvore, a poslije dva dana je kamenovan na Hipodromu. Dokumenti koji su kasnije pronađeni demantuju ovog autora u više njegovih tvrdnji, npr. da je Hamza propovijedao kršćansko učenje i da se smaknuće dogodilo na hipodromu.¹⁶

Interesantno je spomenuti da su dva najveća osmanska državnik, veliki veziri, Mehmed-paša Sokolović i Mehmed-paša Ćupričić bili najodlučniji protivnici hamzevijske hereze i najzaslužniji za njezino gašenje.¹⁷

Hamzevija je bilo i u drugim dijelovima Carstva, u Egiptu, a prije svega među janičarima u Stambolu. Istraživači tvrde da su hamzevijsku herezu najviše prihvatili slavenski konvertiti. U dokumentima pronađenim u "Başbakanlık Arşivi" u Istanbulu, a koji se odnose na Hamzu Orlovića, njegovu herezu, hapšenje i smaknuće, centralna vlast je izdala jasne naredbe i uputstva za suzbijanje i zaustavljanje ovoga pokreta. U tom pravcu oštre zapovijedi su izdate zvorničkom sandžak-begu i zvorničkom kadiji (22.04.1573.). Hamza Orlović je uhapšen u Gornoj Tuzli, u mahali Stara Džuma, i sa njegovim najbližim saradnicima sproveden u Stambol. U dramatičnim okolnostima, a nakon izdavanja i čitanja *fetve* Šejhu-l-islama

Ebu Su'uda,¹⁸ izbjegnuto je smaknuće kamenovanjem Hamze Orlovića na hipodromu u Carigradu iz bojazni od pobune, pa je smaknut na drugi način. Na hipodromu je čekao veliki broj njegovih pristalica ali je Hamzino smaknuće već bilo izvršeno po zapovijedi velikog vezira Mehmed-paše Sokolovića. Du Fresne Canaye kaže da je bilo više hamzevija zatvoreno u Stambolu i da nisu javno smicani već tajno i noću živi bacani u more.¹⁹

Poslije Hamzinog smaknuća naslijedio ga je Mehmed sin Hasanov iz Gornje Tuzle. On je 1582. godine sa sedamdeset njegovih pristalica optužen za otpadništvo od islama. Čak su bili formirali i hamzevijsku vladu, navodi se u optužnici koja je podignuta protiv njih. Te godine imenovan je sarajevski kadija Bali-efendija da provede postupak protiv devet hamzevija iz Gornje Tuzle. Naređeno mu je da pored optuženih pohvata i sve druge raskolnike koji podržavaju hamzevizam. Bali-efendija je optužnicu proširio na 21 osobu, od kojih je deset osuđeno na smrt, a jedanaest je pobjeglo. Tayyib Okić je objavio dokumente o ovoj istrazi i progonima On kaže da je hamzevijski pokret u godini 1582. imao više politički nego doktrinarni karakter.²⁰

U istrazi optuženih hamzevija, u ocjeni heretičnosti njihovog učenja i vjerovanja djelovao je uz Bali-efendiju i Hasan Kafi Pruščak. U njegovim "Rajskim baščama" (*Revdatu-l-džennat*) prepoznaje se njegov stav o hamzevijama iako ih poimenice ne spominje.²¹

Kafija u svoja tri akaiidska djela ne zanemaruje područje islamske

¹⁵ Dr. Muhamed Hadžijahić: "Hamzevijska sekta i njen osnivač Hamza Bošnjak". Život, Sarajevo, 1976., XXV, 1, 79.

¹⁶ A. Handžić i M. Hadžijahić: "O progonu Hamzevija u Bosni...". *Prilozi...*, ibid.

¹⁷ Dr. Muhamed Hadžijahić: "Hamzevije u svjetlu poslanica užičkog šejha". *Prilozi za orijentalnu filologiju*, Orijentalni institut, Sarajevo, III-IV, 1952-1953., 1953., 227. Preporučujem o hamzevijama šire upoznavanje i potpuno drugačiji pogled u: *Kelamu'l-sifa'*, Časopis za historijsko naslijeđe, tesavvuf i kulturu,

UG Hastahana Mesudija, Kačuni, BiH, IX, 2013., 35, 5-119. Urednik je prof. dr. Ćazim Hadžimejlić.

¹⁸ U fetvi Šejhu-l-islama, između ostalog piše: "Budući da je utvrđeno da on, (Hamza Bošnjak) iznosi neke nazore, kojima se vrijeđa čast našega Pejgambera i da je utvrđeno njegovo potpuno nijekanje proživljenja i Sudnjeg dana, a to sve s pravdenim svjedocima detaljno protiv njega dokazano – osudih, da je, dopušteno pogubiti tog otpadnika, nakon što je razmotreno njegovo učenje."

Vidi, Hadžijahić: *Ibid.*, 84.

¹⁹ Hadžijahić: *Ibid.*, 80.

²⁰ *Ibid.*, 80.

²¹ Dr. Omer Nakićević dao je odličnu elaboraciju uloge Hasana Kafije Pruščaka u vezi proučavanja problema vezanog za hamzevijsko učenje i da je to bio povod za pisanje njegove knjige *Revdatu-l-džennat* (Džennetske bašče o temeljima vjerovanja), mada to sam Kafija ne ističe. Vidi, Mr. Omer Nakićević: *Hasan Kafija Pruščak pionir arapsko-islamskih nauka u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo, 1977., 4-5.

skolastike (*'ilmu-l-kelam*) i služi se racionalnim i tradicionalnim dokazima. On bezrezervno brani učenje ehl-i sunneta i u tome je jasan i odvažan. Koji autori bježe od ove metodologije on ih smatra nekompetentnim. Njegov stav prema raznim ekstremnim pravcima islamskih skolastičara i onima koji daju nedovoljno svjetla i tačnosti na božansku mudrost nekog vjerskog pitanja ili lošu metodu koju su u svome učenju koristili je vrlo rigorozan. Zbog toga je važno njegovo učešće u vezi sa ocjenom hamzevijskog vjerovanja, učenja i prakse. U rezultatima same istrage, također, vidi se njegovo pero. On ne bi dozvolio prolijevanje krvi

nevinj osobi, iskrenom i dosljednome muslimanu, bez obzira od koga bi taj zahtjev dolazio. Kafiya nije pokazivao ni političke ni administrativne ambicije. Da je imao tu namjeru ne bi napisao neka svoja djela, ili na način kako je to uradio. Nije htio ostati po strani kada su se pojavile devijacije u vjerovanju i učenju i spreman je bilo ući u proučavanje problema bez obzira na moguće posljedice.²² Raskolnicima je bilo lakše doći do njega nego do Velikog vezira kao predstavnika izvršne vlasti kog su hamzevije smatrale najodgovornijim za svoju sudbinu i likvidaciju njihovog šejha. Gledajući njegov stav o dužnosti čuvanja

islamske pravovjernosti, sasvim se može čitati njegovo opravdanje ali i obaveza da se zaustavi hamzevijska hereza i oportuno učenje, bez obzira na posljedice. Cilj je opravdao ono što se dogodilo! I naredba Velikog vezira i sila koja je upotrijebljena bila je opravdana. Da se to ne bi završilo sa samim događajem napisao je svoja djela koja su nadživjela i vezira, i kadije i hamzevije, kako bi se buduće generacije učile principima izvornog islama i bili ispravni njegovi tumači i iskreni čuvari.

²² Ibid., 5.

الموجز

أهل السنة والفرق المسلمة في فكر حسن كافي بروشتشاك

محرم عمرديتش

يستعرض الكاتب في هذا المقال أعمال بروشتشاك في مجال العقيدة، والمفاهيم الأساسية والتصور لعقيدة أهل السنة التي كان بروشتشاك يدعو إليها في مؤلفاته، وأخيرا تفرق المسلمين، باعتباره أحد التحديات التي تواجهها. وإلى جانب عرضه لآراء واقوال بروشتشاك حول هذه المفاهيم، وذكره للمصادر التي كان بروشتشاك يستفيد منها في مؤلفاته، فإن الكاتب يستعرض السياق الاجتماعي والسياسي الذي وجدت فيه مؤلفاته، والذي كان له تأثير مباشر في أعماله.

الكلمات الرئيسية: حسن كافي بروشتشاك، علم الكلام، أهل السنة والجماعة، التفرق، الفرق، الحمزوية.

Summary

EHLI-SUNNAH AND FRACTIONALISM OF MUSLIMS AS REFLECTED BY HASAN KAFI PRUŠČAK

Muharem Omerdić

In this article the author presents the works of Hasan Kafi in the field of Aqid, basic terminology and concepts of Ahl al-Sunnah teachings that were advocated in the works of Kafi and finally the idea of factionalism as a challenge to those teachings. Besides presenting Kafis opinions and quotations regarding these concepts, listing of the sources that Kafi used as references in his books, the author also presents social and political background of his work that had had an immediate effect upon Kafi's writings.

Key words: Hasan Kafi Pruščak, 'Ilm el-Kalam, *Ahl al-Sunnah wa'l-Jamaa'ah*, factionalism, sects, Hamzewies